

V. Condica de poruncă a lui Constantin Mavrocordat.

La n° 11. Șătrarul Nicolae Hrisoverghi e tatăl lui Ienachi, ginerele lui Ienachi Callimachi. V. *Doc. Callimachi*, II, Prefața. Un Manolachi Hrisoverghi a fost Marele-Comis al lui Nicolae Mavrocordat în întâia Domnie (Neculce, p. 296). Alt Hrisoverghi, în *Studii și doc.*, I-II, pp. 188-9, n° 140. Un Constantin Hrisoverghi, mai departe, p. 245, n° 306.

La n° 20. Nicolae Costin II împarte cu Ienachi Cantacuzino Deleanul (v. și mai sus, p. 561) averea lui Ioniță Costin, tatăl lui Nicolae și socrul lui Cantacuzino. V. și *Doc. Cantacuzinilor din Moldova*, în partea a doua a vol. VII. Cf., însă, *Gen. Cant.*, p. 49, care-î dă de soție o «Ruseteasă».

La n° 21. Pentru rolul Lajilor în Moldova — zaheregii mai ales —, v. Hurmuzaki, X, p. XIX. Peste câțiva ani, și tot în această Domnie, Constantin Mavrocordat scăpă țara de acești strașnicii oaspeți și clienți. — «Zulumgiu» înseamnă asupritor. În limba noastră din secolul al XVIII^{lea} pătrunsese și cuvântul «zulum», asuprire. În Șăineanu, *Infl. orientală*, se dă (III, p. 131) numai acest din urmă cuvânt.

La n° 29. Aga Lupul era ginerele Mitropolitului Nichifor Grecul (*Ist. lit. rom.*, II, p. 531 și nota 1). V. și Neculce, p. 418.

La n° 46. Pentru Ștefan Ruset Păharnicul, fiul lui Iordachi, v. mai sus, p. 550.

La n° 48. Aristarch e Hrisoscoleu, nepotul de fică al lui Duca-Vodă. Un Ienachi Hrisoscoleu era ginerele lui Matei Ghica, tatăl lui Grigore-Vodă (*Gen. Cant.*, p. 398). Un Iordachi, fiu al lui Aristarch (Ienachi Kogălniceanu, p. 227), apare în Domnia Callimachilor (v. *Doc. Callimachi*, tabla), ca și un Grigorașco (*ibid.*).

La n° 59. Pentru șaugăii Ocnei, v. Ghibănescu, în *Arch. soc. št. și lit. din Iași*, II, p. 593 și urm.

La n° 61. D. Gr. Goilav, din Botoșani, îmi comunică un

act domnesc din 1ⁱⁱ Maiu 1827, întărind vechile privilegiile ale Armenilor din Roman:

Se face știre cu acest hrisov al Domniei Mele pentru briasla negușitorilor armeni den ȋrgul Romanului, carei, prin jaloaba ce au dat cãtrã Domnia Mea, au arãtat cum cã au hrisoave g[os]pod de la cei mai înainte de noi Domni, cuprinzãtoare, atit pentru darea birului, cit și pentru alte rinduele a negușitoriei lor, in ce chip sã sã pãzascã și sã sã urmezi, fãcind rugãminte ca sã li sã innoiascã privilegiurile și sã sã hotãrascã și pentru darea birului, in ce chip sã sã urmezi. Deci, cercetind Domnia Mea și incredințindu-ne den hrisoavile g[os]pod ci ni-au arãtat cã, atit pentru darea birului, cit și pentru alte rindueli a negușitoriei lor, au avut privilegiuri in ce chip sã sã urmezã, și, socotindu-sã cã briasla ačasta, cu negușitoria carea fac, aduc folos și Cãmãrii g[os]pod și lãcutorilor inlesnire la alișveriș, — sã cuvine, dupã dreptate, a avè și acum acele privilegiuri. Nu li-am trecut cu vederea rugãminte, ce prin hrisovul acesta le întãrim și hotãrim: Înțãiu, tot birul breslei aceștia sã fie pe șnu una mie doai sute lei, banii Visteriei, și osãbit cite cinsprãzãci parale de tot leul, rãsurã. La cari bani sã plãtiascã cu toșii, dupã driaptã cisla ce vor face inre dînșii, afarã de Mihalache și Cirstea Misiri, care sînt așazașii la rinduiala ruptelor de Cãmãrã, prin osãbitã carte a Domniei Mele, și suma banilor acestora sã aibã a-i plãti cu doi vadele, adecã giumãtate de bani la Sv[ã]ntul Gheorghie și giumãtate la Svn. Dimitrie. Al doilea pentru dughenile ce vor avè negușitorii armeni a breslei aceștie den Roman, atit in ȋrgul Romanului cit și la alte Țin[ur]i, adecã la Țirgul-Frumos, la ȋrgul Niamțului, și la ȋrgul Bacãului, sã aibã a da la agiutorința de iaruã cite cinsprezãci lei de o dughianã bogasierie, zãci lei dughiana brașovenie, zãci lei dughiana cãvãfãrie, optii lei dughiana bãcãlie și optu lei dughiana rachierie și optu lei dughiana mumgerie, și cite cinsprezãci parale de leu rãsurã. Iar cafinelile ce vor avè, atit la Roman cit și la Niamțu, fiindcã plãtesc havaetul luț Cafegi-bașã, sã nu sã supere. Al triile, pentru crifumile ce vor avè, sã plãtiascã in vremea agiutorinții cite treș lei de bute și cite șaizãci parale de poloboc. Al patrãle, fișorii i frașii lor, cãt și calfile celor ce slujãsc pe la dugheni, fiind holtei sã nu fie supãraș cu dare de bir sau de havalele; cum și cind vor umbla pe la iarmaroace și zile de ȋrg, și prin sate cu marfã de vnzare, și acei ce sã numãsc desãgari, sã nu sã superi de cãtrã dregãtori, nici sã li sã iã vre un ban cu pricinã de bir, sau cu nume de alte cheltuele, fiind-cã ei toate dãrile iș plãtesc dupã așazarea la Țin[ur]tu Romanului. Inșã aceștia tot sã fie adiveriș prin mãrturiia dregãtoril[or] de Roman, cum cã sînt din briasla negușitoril[or] de acolò. Asãminea și argașii cei ce vor avè pe la casãle lor, fiind holtei, sã nu sã supere. Așjidire și pãstorii ce vor avè pe la bucatile cãșlilor, fiind mazuri, ruș, oameni streini, și adeverișii prin mãrturiia dregãtorilor de margine cã sînt streini și cã n'au avut vre un amestec de bir cu lãcutorii țãrii, sã fie aparãș și scutiș de tot birul Visteriei, cum și de toate ori ce dãri. Al cincilea, cu cai de menzil, zaherè, salahori și alte ori-ce havalele vor fi pe alții lãcuitori, sã nu sã supere cit de pușin briasla ačasta. Iar, la cheltuelile ce sã

vor întimpla acolo în Roman, să dè și ei agiutorii celorlalți țirgoveț cîte șas[ă]zăci bani de casă pe an, iară de la celelalte țirguri pe unde vor avè dugheni, să nu să supere nici cu o cerire de bani, supt nume de cheltuelile țirgului. Al șasălea, cibotarii den briașla ačasta, ce vor lucra pe la casăle lor și nu vor avè dugheni, să nu să supere cu vre o cerire de dare pentru lucrul meșteșugului lor. Al șaptele, la vremea slujbei desătini, pe toate bucatile ce vor avè : stupi i sfini, să aibă a plăti cîte patru parale vechi de stup i sfini, iar mai mult să nu să supere. Al optule, pentru boi ce să rup cirduri de pin cirez și fug, cum și cai, epî din herghelie, să aibă a da colac la cine i-ar găsi, numai cîte doi lei de cird. Iar, cînd să va resleți din ciriadă cîte un boi sau doi, cum și din herghelii cîte un cal, iapă sau cîte doi, atunci vor da colac cîte unul leu. Al noule, pentru trebuința casălor lor, slobozi să fie a tăia oi și capri; iar, a vinde carne și la alți streini sînt opriți. Al zăcile, pentru moșile ci le țin cu anul pentru pășunel[e] bucatel[o]r, și pentru finul ce fac spre hrana bucatelor lor, macar că este dată poroncă de obștie : în ce ehip să să urmezi, dar, prin hrisovul acesta poroncim ca pentru cei ce li să va căde protimisire la cumpăratul venituril[o]r de moșii cu anul pâr la Sfiutul Gheorghie fieștecine să aibă a-ș căuta protimisire sa după dreptate; iar, după sorocul aratat, nimine să nu fie volnic a cere protimisire. Așjidire și pentru acei care nu vor fi avînd loc de arat sau de cosit pe moșile care să află șăzătorii, și nu va fi venitul acei moșii vîndut la alții pentru neguțitorie, de nu să vor putè învoi cu stăpîni moșiiilor ca să li să dè loc cu dejmă pentru aratu, atunci dumv. dregători a Ținu[tu]rilor să le găsi loc pe moșile ce să megieșasc prin învoială, și cu dejmă să-ș facă arăturile trebuincoasă pentru hrana lor, dîndu-le loc de o parte, iar nu înprăștiet, cu stricăciunea moșiei. Al unsprezăcile, neguțitorii breslei aceștia, umblind prin țară pentru alijverișul lor, și avînd pricină de giudecată cu cineva, poroncim Domnia Mè dumv. dregători ai Ținuturilor, să aveți a-i giudeca cu dreptate, sau, nemulțămindu-să cu giudecata de acolo, cu zi de soroc și mărturia dumv. de toată curgirea pricinii, să vie la Divanul domnesc. Drept aceia poroncim Domnia Mea dmv. ispravnic, giudecători, cum și altor zapcii și slujitori și slujbașilor desetnici, pentru toate să aveți a urmà întocma după cum mai sus să cuprinde prin hrisovul acesta. Poftim dar Domnia Mè pe alți fraț luminaț Domni, pe care Svînt[u]l Dumnezeu îi va orîndui în urma noastră la Domnia aceștei țări, să nu strice ačastă așzare, ce mai virtos să o întăriască pentru a Domniilor Sale večnică pomenire. Scrisu-s'au hrisovul acesta la Scaonul Domniei Mele în orașul Eșii, întru cè de ntăi Domnie a noastră la Moldavia, în anul al cincile; 1827, Mai 1.

Iscălitura, pecetea.

La n° 67. Pentru Șerban Cantacuzino acesta, v. mai sus, pp. 526-7. Actul din vol. V, p. 238, n° 94 ar fi deci din 1740.

La n° 68. Mitropolitul Antonie chemase pe Ruși la Iași,

și pentru aceia-î întovărăși în retragerea lor, primind de la dînșii apoi Mitropolia Cernigovului și a Bilagorodului (v. Neculce, pp. 411, 413). El era Cernăuțean, din neamurile de jos (un nepot al său fiind «îmblător», curier) (vol. VII, p. 94, n° 22). V. *Ist. lit. rom.*, I, p. 244, nota 3. Lăsă o reputație de om cărturar. O cumpărătură a lui, vol. V, p. 105, n° 121. Pentru chipul cum fugi, v. mai departe, p. 253, n° 385.

La n° 73. Pentru *ușur*, v. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 247.

La n° 76. La Iaruga se încheie pacea turco-polonă din 1617 (*Socotelile Brașovului*, p. 41).

La n° 78. Toader Paladi ținea pe Anița fata lui Antioh-Vodă Cantemir și a fetei lui Dumitrașcu Ceaurul, Ecaterina (Neculce, p. 257). De aceia avea drepturi asupra moștenirii Ceureștilor, confiscată de Mihai Racovița pentru trădarea lui Vasile Ceaurul, fratele Aniței, în 1717. V. și vol. V, p. 577.

La n° 88. Pentru Antioh Vornicul de Botoșani v. vol. V, p. 238, n° 96; pp. 664-5. Dinul Armașul apare și în n° 62.

La n° 110. Iliăș Căpitanul de Dorohoi e pomenit și în vol. V, p. 238, n° 96.

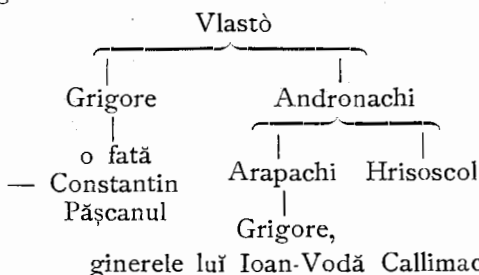
La n° 110-1. Constantin Ruset e fiul lui Iordachi Iⁱⁱ. Pentru el și Iordachi Cilibiul, v. mai sus, p. 550.

La n° 119. Andronachi negustorul de Botoșani e poate cumnatul lui Ioan-Vodă Callimachi. V. *Doc. Callimachi*, II, Prefața.

La n° 129. Episcopul de Roman era Ghedeon. Probabil că Domnul, un luminător al clerului și un mare partisan al traducerilor, ceruse un Penticostariu românesc manuscris, pentru a-l tipări, — ceia ce nu s'a făcut.

La n° 130. Pentru Hrisoscul Vlastò, v. și n° 121. Din această familie se cunosc: baronul Grigore Vlastò, ginerele lui Șerban-Vodă Cantacuzino, Arapachi, capuchehaie în sec. al XVIII^{lea}, și fiul acestuia, ginere al lui Ioan-Vodă Callimachi. Fata lui

Grigore Vlastò luă pe Constantin Pășcanul Cantacuzino (*Gen. Cant.*, p. 48), fiul lui Iordachi Cantacuzino și al Catrinei, vara lui Nicolae Roset contele (vol. V, p. 57, n° 256 și nota 1; așa să se îndrepte *ibid.*, p. 592). Grigore Matei-Vodă Ghica ar fi măritat pe o fiică a sa după Arapachi (*Gen. Cant.*, p. 399). Hrisoscol va fi fost fratele lui Arapachi Vlastò. Dar din Neculce, p. 364, se vede că acel Vlastò care a ținut pe sora lui Grigore-Vodă Ghica era Andronachi, frate mai cu-rînd cu Grigore. Deci am avea:

Un Ienachi Vlastò, în *Ist. lit. rom.*, I, p. 342, nota 3.

La n° 139, 141. Acest tînăr Sturdza, fiul Sandului, e Ion, care fu Marele-Spătar al lui Matei-Vodă Ghica (Ienachi Kogălniceanu, p. 227). Ioniță fusese trimis într'o misiune la Tatarî, din partea Rușilor (Neculce, p. 411).

La n° 159. Orumbet-Oglu era unul din triburile Tatarilor din Bugeac. V. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 260.

La n° 189. Cuzea Postelnicul (iar Cuzea ca nume de botez) n'are a face cu familia cunoscută a Cuzeștilor.

La n° 218. Pentru Armeni poloni, negustori de vite în Moldova, v. apendicele la Raicevich, *Osservazioni*, și *Doc. Callimachi*, II, corespondența lui Giuliani.

La n° 229. Vestitul Costașco, tatăl (?) lui Gheorghe Turculeț, fusese botezat de Miron Costin. V. vol. V, p. 406, n° 22.

La n° 238. E vorba de venirea Tatarilor la 1717.

La n° 267. Șerban Duca era poate nepotul de fiu al lui Constantin-Vodă. V. n° 426.

La n° 306. Ienachi Hatmanul, fost Vel Spătar muntean, era Ciuchi, frate cu a doua soție a lui Nicolae Mavrocordat, tatăl Domnului. Cf. Neculce, p. 416 și *Gen. Cant.*, p. 388. Mai fusese un frate, Păharnicul Constantin (*ibid.*).

La n° 336. Pentru aceste personaje, v. și vol. V, p. 18, n° 77.

La n° 349. Însemnată e arătarea înrudirii dintre frații Movilă de la sfârșitul veacului al XVI-lea și Petru Hudică, unul din boierii lui Ștefan-cel-Mare (v. *Uricariul*, XVIII, p. 461).

La n° 384. Decî și de aici se vede că această Catrina Pășcănița, soția lui Iordachi Pășcanul, avea, pe lângă fiul Constantin, și o fată, măritată cu cel de al doilea Vasile Costachi (Negel). V. p. 547.

La n° 388. Alexandru e Amiras.

La n° 390. Pentru Vornicul Tudorachi de Botoșani, v. vol. V, p. 248, n° 120; p. 249, n° 123 (el reapare acolo decî în 1753).

La n° 395. E schimbarea de Domnie din Maiu 1733. Pentru dînsa, v. și raportul olandes din Constantinopol, 2 Maiu 1733 :

.... De Waiwoden of zoen genaamde princen van Wallachien en Moldavien zyn onder malkanderen verandert; namentlyk de prins van Wallachien na Moldavien gesonden is, en die van Moldavien na Wallachien. Dit geval zal apparent de harmonie van die familie niet vermeederen, na dien die Heer die prins in Wallachien was, door deze slag geruineert is

... Voevozii său așa zișii principii ai Țerii-Românești și Moldovei au fost schimbați între sine; Domnul Țerii-Românești a fost trimes în Moldova, și cel din Moldova în Țara-Românească. Acest cas de bună samă că nu va mări buna înțelegere în această familie, de oare ce Domnul care a fost în Țara-Românească e ruinat prin această lovitură

La n° 398. Pentru negustorul Manole din Botoșani, v. do-

cumentele d-lui Al. Callimachi în vol. V și *Doc. Callimachi*, tabla (II, p. 668).

La n° 418. Ștefan Luca luase pe sora lui Ioan Neculce (vol. V, pp. 405-6), fată a Vistierului Neculce și a surorii bune a lui Iordachi Stolnicul Pășcanul, Catrina (altă fată iea pe Vistierul muntean Done; *Gen. Cant.*, p. 366, nota 2). Toma Luca pare să fie născut din această căsătorie. O soră a lui Toma, Ilinca, iea pe Hurmuzachi Logofătul, fiul lui Cîrstea Hurmuzachi, Vornic de Botoșani (v. vol. V, p. 233, n° 83, și p. 663). Un frate (saŭ văr) al lui, Adam Luca, face o hotărnicie alături cu bătrînul Hurmuzachi la 1733 (*ibid.*, p. 233, n° 84).

La n° 453. Pentru Iordachi Gherghel, v. mai sus, p. 556.

La n° 469. Toader Jicnicerul pare să fie socrul lui Ioniță Cuza. V. mai sus, p. 561.

La n° 474. Actul pentru împărțirea averii lui Vorontar e acum la Academia Romîna: am dat extrase din el mai sus, pp. 535-6.

La n° 272. Pentru *alăm*, v. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 247.

La n° 496. Hrisovul pentru biserica din Șchei s'a tipărit în Stinghe, *Ist. besér. Șchéilor*, pp. 184-7.

La n° 499. De aici se vede că, în afară de drepturile Vornicului de Țara-de-jos, Bîrladul adăpostia un Vornic al orașului, care represinta pe acel Mare-Vornic.

La n° 501. Biserica Sf. Nicolae din Botoșani e a Păpăușilor.

La n° 502. Interesant pentru întinderea dioceselor. Vlădica de Huși, pe atunci Ghedeon al II-lea, avea deci, supt ascultarea sa și Ținutul Sorociei. De altmintrelea, de dînsul se ținea toată locurile din Basarabia mijlocie; la 1715 episcopul Orest reclamă două sate de pe hotarul Bugeacului, precum și tîrgul Dubasarilor de peste Nistru. În privința lor, avea însă un concurent în episcopul pămînturilor turcești din preajma

Moldovei, care rezida în Brăila (al Proilavului) (Melchisedek, *Chron. Hușilor*, I, pp. 190-1; cf. *Chilia și Cet.-Albă*, pp. 234-5). Patriarhul de Alexandria, făcut judecător, dădu lui Orest numai satele bugecene; Episcopia de Huși nu pă-răsi însă drepturile sale asupra Dubasarilor. În schimb, Vlă-dica de Roman avea supt ascultarea sa și Galații; dar, aceștia fiind ocupați în parte de Turci, Proilavul se amesteca și aici (Melchisedek, *Chron. Romanului*, II, pp. 28-9; *Chilia și Cet.-Albă*, l. c.).

La n° 512. Poiana lui Păun face parte astăzi din moșia Poieni. V. cap. I, partea a III-a.

La n° 514. Domnița Ruxanda vine vară cu tatăl lui Iordachi Deleanul, Toderașcu Iordachi, iar nu cu moșul acestuia, Iordachi Vistierul.

La n° 515. «Mavrodin Grecul» nu e cunoscut. Fiul său e acela care fu batjocurit la scoaterea din Domnie pentru a doua oară a lui Dumitrașco Cantacuzino. El servi apoi pe Constantin Duca, Antioh Cantemir și Mihai Racoviță (v. Neculce, pp. 228-9, 266).

La n° 523. Pentru această traducere a Penticostariului, v. mai sus, p. 566.

La n° 528. În Gherla se așezaseră Armeni, veniți din Moldova, cu Oxindie Virzirescu, care li fu episcop unit. V. sfârșitul prefeții vol. Iⁱⁱⁱ din *Doc. Bistriței* și Benkö, *Transylvania*, I, p. 487. Numele Armeanului de aici e, de fapt, Toros.

La n° 533. Gavril Neculce era fiul cronicarului.

La n° 535. Dinu, ispravnic de Suceava, e Cantacuzino munteanul. V., mai jos, p. 527.

La n^{le} 545 și 548. În ms. Czartoryski 619 din Cracovia se află un număr de scrisori ale lui Constantin Mavrocordat către tălmaciul polon Giuliani, de la care el doria știri politice, căci, zice Neculce, el căuta «corespondenții din toate țerile străine să aibă» (p. 380). Locul acestor scrisori n'ar fi, socot, nicăiri mai potrivit decît aici :

I.

Signor mio osservandissimo,

Essendo stata la lettera cortesissima che V. S. Illma mi hà scritto, per molte settimane smarrita per cagione di un viaggio che hò fatto per regolamento della Valachia neo-risuperata, di là del fiume Aluta, però è convenuto che io sino a questo giorno ne differisca la risposta. Rendo però a V. S. Illma le dovute grazie per la favorevole assistenza, che si è compiaciuta di compartire in quelle scabrose circostanze al signor Caragia; il motivo delle quale, oltre la di lei cristiana generosità, essendo stato senza dubbio ancora il riflesso di farmi cosa grata, così non mancherò di conservarne presente la memoria e di darne le prove, ogni qualvolta mi somministrerà l'occasione di mostrargli la mia dovuta riconoscenza.

Con che bramandole l'adempimento di ogni più vera felicità, con tutta la stima et osservanza rimango:

Di V. S. Illma

Obligatissimo servitore

*C. de Scarlatti*¹.

A Bukuresti, li 14 di luglio 1740.

II.

[«C. de Scarlatti» către același; București, 25 Novembre 1740.]

Anzi cercando di dar motivo a V. S. Illma di accrescere la mia riconoscenza, la prego di cominciar meco per l'avenire una frequente corrispondenza di lettere e di comunicarmi qualche novità particolare, giachè le pubbliche notizie ci vengono somministrate dalle gazette di Olanda, di Colonia, di Lipsia, di Vienna e di Mantova. Abbenchè nelle circostanze presenti non si possa tirar fin'ora alcuna certa conseguenza, le persone però versate negl'interessi politici, e singolarmente gli uomini letterati, possono ancora molte volte, per mezzo

¹ P. 83.

dei loro lumi, passar a traverso dell'oscurità dell'avenire. Mi farà dunque piacere di parteciparmi quello che nelle circostanze presenti spacciano quei che hanno cognizione delle Corti e di aggiungervi il suo parere; per essemplio circa la prossima elezzione dell' Imperator de' Romani, li concorrenti, le fazzioni, i disegni, e l'essame delle pretensioni più fondamentali di cadauno; sopra tutto circa la moderna successione della Serenissima arciduchessa Maria-Teresa all' eredità della Casa d'Austria e ai regni di Ungaria e di Boemia. Che pensa della tranquillità dell' Europa? Sarà ella sogetta a qualche torbido? Gli affari di Settentrione sono essi del tutto agiustati? Che giudica di questa guerra frà la Spagna e la Gran-Bretagna e della mossa delle squadre francesi? Sopra queste e altri simili materie aspetto dunque il suo savio sentimento, e l'assicuro della mia gratitudine ¹.»

III.

Același către același; București 10 Iunie 1741.

Răspuns la «due fogli di V. S. Illma che mi sono stati singularmente graditi per le notizie che si è compiaciuta di comunicarmi, accompagnate delle sue saviissime riflessioni; del che rendendogliene le dovute grazie, la prego di continuarmi tal piacere con altre sue nuove di rimarco, le quali mi saranno tanto più grate, quanto saranno più frequenti. Nè mancherò io di contrassegnare a V. S. Illma la mia riconoscenza nei bramati riscontri di suo serviggio².»

IV.

Illmo s^{re}, signor mio Colendissimo,

Avendo la Sublime Porta deliberato che dal prencipato della Valachia io mi trasferisca in questo della Moldavia, hò stimato conveniente di darne parte a V. S. Illma per pregarla di aver meco un' amichevole corrispondenza di lettere, le

¹ P. 103.

² P. 137.

quali mi saranno tanto più grate, quanto saranno più frequenti e accompagnate da qualche innocente notizia e dalle sue prudenti riflessioni sopra gli affari moderni. Gliene professerò una distinta obbligazione, essendo, con tutta la più affettuosa considerazione e stima,

Di V. S. III^{ma}

Affezionatissimo per servirla:

*C. de Scarlatti*¹.

A Iassy, li 11 di ottobre 1741.

V.

III^{mo} s^{re}, signor Colendissimo,

Coll' occasione di un espresso mio ufficiale che spedisco di nuovo in Polonia con alcune commissioni appartenenti a commercio, non manco di rinnovare a V. S. III^{ma} le assicuranze del desiderio che tengo di seco avere qualche amichevole ed innocente corrispòdenza per appagare la mia curiosità con qualche singolare notizia degli affari moderni, accompagnata dalle sue prudentissime riflessioni, esibendomi con reciproca prontezza ad impiegarmi nelle sue brame in qualunque incontro di compiacerle in queste presenti. Prendo nello stesso tempo la confidenza di raccomandare alla sua amichevole assistenza il sudetto esibitore della presente, allora che avrà esso l'onore d'insinuarsi appresso di V. S. III^{ma}. Alla quale augurando il colmo di ogni più vera felicità, con una rispettosa stima mi confermo

Di V. S. III^{ma}

devotissimo et affezionatissimo

per servirla:

*C. de Scarlatti*².

A Yassi, li 12 di novembre styl. nov. 1741.

¹ P. 145.

² P. 147.

VI.

Illmo signor, signor Osservandissimo,

Mi sono sommamente gradite le giudiziose riflessioni e singolari notizie che V. S. Illma coll'ultima sua lettera delli 8 corrente mi hà inviato, e desidero che non passi alcuna posta senza che mi scriva. Non mancherò di mostrargli evidenti gli effetti del mio totale aggradimento Intanto gli mando 50 ducati d'oro per le spese che possono occorrere da Lei. Mentre nelle nuove che mi sono d'altronde venute circa l'elezione dell'Imperatore non vien riferito che i ministri di Prussia, Sassonia e Hanover abbiano fatto protestazione, se non avessi una intiera fede a V. S. Illma, ne avrei forse dubitato. Laonde si compiaccia di confermarne la certificazione di questo punto in tutte le sue circostanze. Con che bramandole dall'Altissimo ogni più vero bene, sono perfettamente

A Jassy, li 11 di febraio 1742, styl vet.

di V. S. Illma
suo affezionatissimo
C: d. S¹:

VII.

Monsieur,

Hò ricevuto col salito aggradimento e stima la riverita lettera di V. S. Illma delli 14° scorso, colla relazione che si è compiacciuta di comunicarmi. Aspetto con gran desiderio il suo gratissimo arrivo. Mà la prego che anche prima che Lei arrivi a Leopoli, di farmi sapere ciò che troverà necessario che sia allestito per l'incaminamento del signor ablegato. In ciò mi farà V. S. Illma un sensibile piacere. E, con tutto il rispetto, mi confermo

di V. S. Illma
obligatissimo et affezionatissimo servitore:
C. de Scarlatti.

A Jassy, li 26 giugno (5 luglio), styl vet, 1742².

¹ P. 195.

² P. 242.

VIII.

Monsieur,

L'inopinata nuova della pace conclusa trà la Regina di Ongaria et il Rè di Prusia, che V. S. Illma mi notifica come cosa certa, mi hà, a dire il vero, fatto talmente stupire che, se non avessi una credenza totale nella sua sincerità, avrei avuto molta pena a prestarne fede. Se la cosa è vera, assicuro V. S. Illma che glie ne devo un' obligazione singolare per la sua attenta vigilanza nel comunicarmi una nuova di tale importanza, e me le professerò sempre tenuto per l'avenire di simili nuove, purchè siano veridiche. Per altro, la prego, subito, con tutta la premura, di darmene la confirmazione, con tutte le circostanze che non possino lasciar in qualunque minimo punto questa gran nuova in dubbio; mentre essa conosce la grande importanza che vi è congiunta, che non si avanzino notizie di tale conseguenza senza fondamentali ragioni. Ne aspetto dunque subito da V. S. Illma la confermazione, e, con tutta la cordialità, mi confermo

Di V. S. Illma

obligatissimo et affezionatissimo servitore:

*C. de Scarlatti*¹.

A Jassi, li 30 di giugno (II luglio) 1742.

IX.

Illmo signor, signor Colendissimo,

Hò ricevuto la lettera che V. S. I. si è compiaciuta di scrivermi li 2 del corrente, e gli rendo le dovute grazie per le nuove che mi hà cortesemente comunicate. Mà dico sinceramente che hò qualche difficoltà di prestar fede che l'Imperatore possa intrare in alcuna alleanza contro la Francia. Mi sarà molto grato il sapere in qual tempo V. S. Illma sia per arrivarli a Leopoli. Mi ralegro molto che i suoi affari la portino di passaggio per questo prencipato, essendochè mi procure-

¹ Pp. 225-6.

ranno il piacere di assicurarla di viva voce ch'io sono, con una distintissima stima,

Di V. S. Illma
obligatissimo servitore:
C. de Scarlatti.

A Jassi, li 12 di agosto (styl. vet.) 1742¹.

X.

Illmo signor, signor Colendissimo,

Mi vien resa in questo punto la lettera di V. S. Illma delli 3 di ottobre stil. nov., et un'altra [di S. E. de Benoe, delli 4 detto. La ringrazio sommamente delle nuove che si è compiacciuta di comunicarmi, e mi sarà sempre gratissima la continuazione. La prego intanto più distintamente di scrivermi subito il giorno preciso quando partirà la legazione di Leopoli e in che giorno giungerà a Hottino, per poter fare le disposizioni necessarie.

La lettera di S. Ecc. non mi fa menzione del giorno fisso della sua partenza; anzi dà quel romore ch'è falsissimo: pare che sia in qualche incertezza. Ma V. S. Illma vede che s'inolriamo in un'aspra staggione, che un'ufficiale di rango, cioè l'aga, stà quì aspettando, e che la dilazione potrebbe rendere il viaggio loro di giorno in giorno più incommodo. Hò scritto ancora sopra di ciò a S. E. de Benoe. Con che, assicurando V. S. Illma della mia amicizia e osservanza, mi rassegnò

Di V. S. Illma
obligatissimo servitore:
C. de Scarlatti.

A Jassy, li 29 di settembre stil. vet. 1742².

XI.

Illmo signor, signor Colendissimo,

Hò ricevuto con distintissimo aggradimento la lettera di V. S. Illma ultimamente scrittami, accompagnata colle nuove importanti che si è degnata di comunicarmi. Desidero che Lei

¹ P. 255.

² P. 309.

mi spieghi qual sia quella Corte vicina che in breve farà una mutazione quale potrà apportare non picciolo danno agli Austriaci. Frà tanto aspettando nuovo preciso aviso del loro arrivo in questi paesi, con ogni maggior stima mi confermo

Di V. S. Illma

obligatissimo servitore:

*C. de Scarlatti*¹.

A Jassi, li 12 di ottobre, stil. vet., 1742.

XII.

Illmo signor, signor Colendissimo,

Premesse le dovute grazie per le nuove che si è compiuta V. S. Illma di comunicarmi colla sua ultima lettera da Leopoli, delli 17 corrente, stil. nov., non manco assicurarla essermi stata gratissima la notizia dell'intrapreso viaggio verso questo paese di S. E. ablegato, — tanto più che mi significa che potrò avere il bramato contento della presenza di V. S. Illma. Frà tanto la supplico che, subito che questa mia lettera sarà capitata alle sue mani, di avisarmi del proseguimento del viaggio, circonstanziando ogni giornata del loro camino, per regolare le giuste disposizioni che si devono prendere. E, con tutta la stima e osservanza, rimango

Di V. S. Illma

obligatissimo servitore:

*C. de Scarlatti*².

A Jassi, li 23 di ottobre stil. vet. 1742.

[Pe V^o, de altă mină:]

Ricevendo la sua delli 29 ottobre.

P. S. Mi ralegro molto dell' aviso datomi delle ultime disposizioni del loro viaggio: per mia parte non mancherò a' miei doveri. Ch' una Potenza confinante sia per collegarsi

¹ P. 333.

² P. 355.

di nuovo co' Francesi, essendo notizia importante e avendone V. S. Illma vedute le authentiche lettere, avendo sperato che secondo la vostra confidente amicizia, ne avesse spiegate le particolarità ¹.

XII.

Monsieur,

J'ai reçu la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire le 6 septembre; je vous suis bien obligé des nouvelles que vous m'avez communiqué. J'ai reçu aussi par la même voie la lettre de monsieur Benoe ² et les nouvelles qu'il m'a envoié. Je vous prie, Monsieur, de continuer notre correspondance et de me croire tres parfaitement, Monsieur, votre tres-humble serviteur :

C. de Scarlatti.

XIII.

Illmo s^{re}, s^r mio Colendissimo,

Sono stato non poco sorpreso dell' aviso della fuga di una fanciulla zingara appartenente a V. S. Illma. Il che da me inteso, hò dato subito ordini rigorosi acciò si facciano tutte le possibili ricerche per ritrovarla. Nel che si assicuri che sodisferò al mio dovere, come pure in tutte le occasioni,

¹ P. 355.

² În privința ambasadei lui Benoît, corespondența olandesă dă următoarele știri :

1. Constantinopol, 22 Decembre 1742. Benoît ar fi trecut Dunărea, și e așteptat în două săptămîni: «De Heer Benoit, envoyé extraordinaris van Polen, werd gesegt den Donauw algepasseert te wesen, en binnen veertien dagen hie te konnen zyn».

2. 4 Maiu 1743. Benoît va avea la 5 audiența de plecare; va porni în cursul lunii: «De Heer Benoit, envoyé van Polen, steet morgen audentie van afscheid by de Groten-Heer te hebben, en zal waarschynelyk nog gedurende deze lopende maand van hier vertrekken».

3. 22 Iunie 1743. Benoît a plecat: «De Heer Benoet, envoyé van Polen is vertrokken.»

nelle quali potrò consegnarle. Con quale distintissima considerazione io sono

Di V. S. Illma

Votre tres-affectionné serviteur:

*C. de Scarlatti*¹.

A Jassi, li 23 di novembre, stil. vet., 1742.

XV.

Monsieur,

Hò ricevuto con particolare aggradimento la lettera che V. S. Illma si è compiacciuta di scrivermi. La prego di continuare regolarmente a parteciparmi qualche novità singolare, e le rendo grazie per quelle che mi hà comunicate. Si assicuri frà tanto della mia benevolenza e dell' attenzione che avrò sempre in ciò che la riguarda. Gl' ultimi pachetti ricevuti sono stati subito spediti in Polonia. Resto, con tutta a più perfetta stima,

Di V. S. Illma

Affezionatissimo per servirla:

*C. de Scarlatti*².

A Jassi, li 27 febraio, stil. vet., 1742.

¹ P. 375.

² P. 397. — În legătură cu aceste scrisori se află, pe pp. 641-2 din același manuscris, una pe care o adresează lui Giuliani «Antoin (?) Gibel, secretaire du Roy et des postes générales de la Couronne [de Pologne]», la 18 Iunie 1744, din Varșovia. Gibel roagă pe tălmăciu a înfățișa o scrisoare (care lipsește) lui Mavroordat: «à Son Altesse Monseigneur le Prince Constantin, ci-devant gouverneur de Moldavie, et la seconde à Monsieur Riso, son premier-chambelan . . . La negociation de cet correspondance est: le dit Prince Constantin etant encor à Jassy, le bureau de poste a avancé par son service, cet-à-dire pour le paquet de lettres qu'il recevoit de Paris, 201 ₰, ducat d'or. Ce seigneur etoit toujours fort ponctuelle, mais, comme le malheur en vouloit qu'il etoit déposé, cet somme en reste en arriere. Ce pourquoy, Monsieur, vous obligerai infiniment le Marchal de la Couronne, Monsierr de Biberstein, qui reçu la charge du général de poste de la Couronne, pour attirer le dit prince à satisfaire un si juste pre- tection.» Pe p. 1071 se află apoi un răvaș, cu totul neînsemnat, și fără dată, trimis lui Giuliani de Rizu, care se iscălește: «Giacomo Riso.»

La n° 551. Vistierul Antioh Caragea a fost Vornic de Boțoșani. V. mai sus, p. 566.

La n° 553. Solomon Botez se întâlnește ca Vornic de Cîmpulung odată cu Toader Calmășul (v. *Doc. Callimachi*, I, p. xxxvi). Cu tot numele său, se pare că era un bun Român. Pe fata lui, Paraschiva, o ținu Gavril, fiul cronicarului Ioan Neculce (*ibid.*, II, pp. 174-5, n° 6).

La n° 555. «Chiurdul» e un Curd. El ținea «odaie» de vite. V. și n° 574.

La n° 556. «Elagasă» e Iali-Agasi, Aga Mării, adevărat al satelor bugecene din vecinătatea Mării.

La n° 559. Beizadeaua Ioan Cantemir era fiul lui Antioh-Vodă. El rămase în Moldova (*Gen. Cant.*, p. 418). El n'a lăsat urmași. Cantemireștii ruși de mai târziu se coboară din fratele lui Ioan, Constantin, care a jucat un rol, ca și un al treilea, Dumitrașcu, în războiul ruso-turc ce se încheiasă abia la data documentului nostru (Neculce, pp. 408, 410; cf. *Ist. lit. rom.*, I, p. 486, nota 2). Între documentele de curînd venite ale Ac. Rom. se află (doc.35/LXXXIX) o scrisoare rusească, din 30 Mart 1772, a cneazului Constantin Cantemir. V. și mai jos, n° 588.

La n° 560. E vorba de ambasadorul solemn, generalul Romanțov, care intră la Constantinopol în ziua de 28 Mart 1741 (*Doc. Callimachi*, I, p. 54). După raportul olandes inedit din Constantinopol, 11 Ianuar 1741¹, se vede că prin Moldova primise Poarta, la 8 Decembre 1740, vestea despre moartea Țarinei Ana.

La n° 582. În Țara-Românească, spre care pîndia Constantin Mavrocordat, și el doritor de o arendă mai bogată, stăpînia Mihaï Racoviță, un dușman (*Doc. Callimachi*, I, p. 55).

¹ «Al twee dagen te voren, hade de Porta met een exprès van den prins van Wallachyen alhier de tydinge ontfangen van het overlyden van de Czarinne, hoewel niet met volkome gewisheid; als wanneer daags daaraan met een russise courier de confirmatie daarvan alhier is ingelopen.»

La n° 592. Dumitrachi «Suç» biv Vel. Agă e unul dintre cei cinci frați Suțești de la început (v. *Doc. Callimachi*, I, pp. LXXVI, CVII).

La n° 597. «Cred.» însemnează Credincier. V. n° 654.

La n° 604. În privința rarelor relații ce aveam cu Olanda, notez următoarele:

La 19 April 1740 ambasadorul la Constantinopol al Statelor-Generale scrie că scrisorile și le trimete prin Domniî romîni («door middel van de princen van Vallachyen en Moldavien»).

La 4 Maiu 1744, un secretariu anunță că ambasadorul, Calkoen, a pornit spre Adrianopol, «over Adrianopolen ende so verders nae de frontieren van Hongarien»: el merse însă prin Semlin.

La n° 622. V. n° 612.

La n° 634. «Săhrăzli» e Seresli, decî original din Seres.

La n° 657. E răspunsul lui Ioan Neculce la întrebarea din n° 585.

La n° 664. Pentru Adam Luca, vezi mai sus, p. 569. Cf. și n° 670.

Despre reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat.

La n° 686. Decî supt Grigore Ghica se făcuse o reglementare a contribuțiilor asemenea cu șferturile fixate de Constantin Mavrocordat (v. n° 66). Iată cum staî lucrurile de fapt.

În întâia Domnie încă, Grigore-Vodă *scoase*, pe lîngă obișnuita dare de instalare, *baniî steagului*, pe lîngă văcăritul introdus de Constantin Duca și primit cu bucurie de Mihaî Racoviță¹, și șferturile normale, care vin încă din orînduirea lui Constantin Mavrocordat în întâia Domnie (V. Neculce, p. 297, cf. *ibid.*, p. 365); dar adause și contribuția extraordi-

¹ El fusese desființat însă de Antioh Cantemir (vol. V, p. 97, nota 1).

nară a «hîrtilor», care se cereau după averea omului. În întâia Domnie, Constantin Mavrocordat iea ultimele «hîrtii» decrete de predecesorul său și, odată cu ele, banii steagului, ce i se datoriau lui; nu lipsesc dijmele de tot felul, între care și odiosul văcărit (*ibid.*, pp. 376-7). Urmașul său, care e tot Grigore Ghica, strînge banii steagului, văcărit și, îndată, «hîrtii grele», care fac țara să fugă (*ibid.*, p. 387). Întors în Domnie la 1741, Constantin-Vodă desființează, pentru întâiași dată, dijmele: văcărit, conîța a cailor, pogonărit¹, întreținerea slujbașilor în drumurile lor (ceia ce Neculce numește «jacurii de ciocoii»), caii de olac și «cheltuiala oaspeților» (n° 751): banii steagului îi cere în sumă de 100 de parale, adăugîndu-se 5 parale venitul încasatorilor. De aici înainte vor fi numai patru șferturi de cîte 105 parale pentru oricine (afară de flăcăii fără casă, cari vor da numai 20; aici, n° 66; — cf. Neculce, pp. 416-7). Șferturile nouă trebuiau să pornească de la Novembre, cu toate că Domnul își luase Scaunul în stăpînire încă de la 1ⁱⁱ Octombre: aceasta pentru ca birnicii să se odihnească după banii steagului, răspunși în Octombre (cf. n° 685).

Grentățile venira însă îndată, și bunele intenții ale Domnului fură zădărnice de înlănțuirea de fier a împrejurărilor. Constantin Mavrocordat era, de sigur, un om deștept, dar, să fi fost un cîrmuitor extraordinar, și încă n'ar fi fost în stare a împăca aceste două lucruri inconciliabile: o dare fixă, ca

¹ Dar nu și pe tutun. — Rămînea însă goștina, străveche, de oi, desetina, pe porci și albine, și conîța străinilor. Goștina fu stabilită, fără deosebire, la 1 leu pentru 10 capete de oaie (cf. aici, n^{le} 693, 694). Tot așa rămîn dările ridicate asupra mărfurilor aduse în țirguri, mortasipia, și, unele din ele, la bilciuri, cotăritul (n^{le} 695-7), cămănăritul sau camăna, pe crișme (n° 718), etc. Se plătesc, în sfîrșit, neapărat, dăjdile speciale, în folosul țerii, ca banii școlilor și podurilor (din orașe). Mai găsim — obiceiurile erau prea împleticite, în acele timpuri de datină și privilegii, ca să se poată lămuri printr'o singură măsură îndrăzneată — furniturile pentru Curte (carele cu lemnele de la orașe; n° 703; păstrăvi din munte; — n° 740). Dar Domnul plătia în bani multe din cele ce-i trebuiau, precum roate (n° 702), sau le lua din anumite vechi venituri (grîu și orz din *ușurul* Tatarilor; n° 711). Furniturile pentru Turci erau să fie plătite. Firește că se păstra înțelegerile deosebite ale Vistieriei cu anumite categorii de contribuabili (Țigani — v. n° 715 —, Bîrsani — v. n° 714 —, Evrei, Armeii poloni).

șferturile sale, și o cerere nemărgenită, ca aceia ce-î venia de la Constantinopol. Aceasta se văzu îndată. Pe cînd culegerea șfertului întâiu trebuia să înceapă după 1^{iu} Novembre, se trimeseră porunci pentru adunarea unei «sume de bani din frunte banilor» încă de la sfîrșitul lui Octombre, pentru că datornicii domnești din Țarigrad cereau plată fără întîrziere (n° 719). În același timp se poruncia strîngerea în pripă a vechilor datorii (n^{le} 720-1). Sorocul pentru expedierea banilor la Constantinopol trebuia să fie 6 Novembre (n° 750). Ceva mai tîrziu va fi plecat cu «haznaua» Trimesul, Postelnicul Iordachi.

Din unele Ținuturi nu venise nici-un răspuns de la ispravnicii, și Domnul trebui să trimeată copii de casă ca să se lămurească de unde venia tăcerea. Ceî ce dădeaș știri și bani, vestiaș și despre fuga peste hotare a multor locuitori, pe cari nu-î jignia măsura cea bună a Domnului, ci nedreapta împărțire, *cisluire*, între sătenii a sumei cerute, după singura numărătoare a capetelor, de la satul întreg, și tot așa stoarcerile cutărui împlinitor. De la Domnie veni îndemnul amenințător de a se aduce îndărăt fugarii și asigurarea, făcută mai mult pentru a înspăimînta — căci tot se lungiră terminele —, că oamenii pe cari *cercetătorii* nu-î vor găsi scriși la cislă, vor avea să plătească îndoit în minile lor (n° 779). Cu toată nădejdea lui Mavrocordat că vestea cea bună a unei singure dări, statornicită odată pentru totdeauna, va aduce țerii vechi locuitori pribegiți și oaspeți noi, aceștia nu se grăbiaș să vie (n° 785).

Cînd se începu strîngerea normală a întăului șfert, alte nevoi băteaș la ușă. Se orîndui ca, din cele 105 parale, 60 să se afle neapărat în Vistierie pînă la 10 Decembre, pentru o nouă trimetere la Constantinopol. Însă iată că sosesc nouă cereri împărătești, puține zile după data de mai sus: să se dea orz¹ și făină pentru trupele asiatiche în luptă cu Perșii, să se gătească strălucite conace lui Romanțov, solul rusesc întors de la Poartă, și cam tot așa *elciului* turcesc ce era

¹ În n° 823, evident trebuie a se ceti, 30.000, nu 30 (№A nu A) de chile.

să vie din Petersburg (n^{le} 823-4, 830). Dajdea mazililor, — cari, cum se știe, erau despărțiți de birnicii săteni — nu putea aduce sume mari. Se hotărește atunci împliniri strășnice, cu vînzări de vite și tragere la răspundere a dregătorilor (n^{le} 832, 837, 841, 844). Ce făcu, ce drese, Domnul putu să-și păstreze încă neatinsă reforma.

Ba încă, pentru al doilea șfert, Februar-Mart-April, se scăzu holteilor darea pe jumătate, păstrîndu-se aceeași *răsură*; dar tot odată se întăria măsurile pentru descoperirea tuturor celor ce datoresc biruri (n^{le} 852, 861). Cele d'întăiu porunci pentru noul șfert pornesc încă din Ianuar, și tot în Ianuar Poarta cere altă zaherea pentru primăvară (n^{le} 860, 863), pe cînd un transport de bani apucă drumul capitalei turcești (n° 868). În Februar, *cercătură* nemilostivă: data acesta, recalitrantzii vor plăti în adevăr îndoit (n° 892). Se tot zorește, în aceeași lună, strîngerea șfertului al doilea: pe ziua de 5 Mart e să plece Marele-Comis, ducînd alți bani la Constantinopol, tot datornicilor (n° 900); cu împrumut se luase sumele care plătiră Bairamlîcul (n° 913). Tonul față de ispravnicii, ce se codesc, temîndu-se să nu fugă locuitorii la începutul lucrului la cîmp, se face foarte aspru. Totuși, cu o foarte mică zăbavă, Comisul poate pleca la Constantinopol (p. 342). Cînd Poarta impune lui Mavrocordat să răspundă el — firește, în sama tributului, care de mult timp nu se mai plătia la un termen, ci se împărția prin anticipație la atîtea lucruri, încît se încurcău socotelile — lefile Ienicerilor din Bender, reformatorul fiscal voi mai bine să facă un împrumut, care era să fie plătit apoi din șfertul al treilea, de cît să strice restul șferturilor: îi trebuia vre-o 12.000 de lei (n^{le} 1041-2). Dar împrumutul nu izbuti. Însă în primăvară Turcii hotăresc să se dreagă cetatea de hotar spre Rusia a Oceaovului; și neapărat salahorii și carele se cer, ca o legitimă contribuție de război, de la Domnul Moldovei: terminul e scurt, ziua de Sf. Gheorghe, cînd se începe ceia ce s'ar putea numi anul militar turcesc. Iarăși se îndeamnă ispravnicii a strînge neîntîrziat un acot: de 60 parale din șfertul al treilea, a cărui culegere trebuia să se înceapă, după rînduială, abia la 1^{le} Maiu; ca o slabă

mingîiere, se făgăduia locuitorilor că strîngerea restului acestui șfert se va mai trăgăna (n^{le} 1062, 1063). Încă odată Domnul asigură că «din făgăduința noastră n'om eși» (n° 1063). Trebuie să se ție samă și de faptul, pe care și el îl pomeneste, că salahoriî și carele n'aũ fost aruncați în sama țerii, cum era înnaite obiceiul să se facă (n° 1083).

Dar, cu toată făgăduiala de îngăduire, încă de la 5 Maiu se cerea locuitorilor să dea rămășița de 40 parale din șfertul al treilea (n° 1100). Peste puțin, leafa nouă a Ienicierilor din Bender e aruncată în spînarea lui Mavrocordat, pentru cine știe ce depărtat haraciũ al viitorului. Terminul șfertului al treilea se încheia la 31 Iulie. Și totuși la 15 Iunie încă locuitorii sînt poftiți, cu cea mai mare politețã rușinatã, să dea 6 potronici (= 20 parale; v. n° 1312) din șfertul *al patrulea* (n^{le} 1199, 1200). Înnaite de sfîrșitul lui Iunie, Ceașul vine zapciũ la Iași pentru lefi; decî poruncã ispravnicilor să se grăbească (n° 1232). Șfertului al patrulea, care trebuia să fie al lui August, i se zice curent șfertul lui Iulie, uitîndu-se banii steagului din Octombre (n° 1264): pentru cheltuielile pomenite și pentru o nouă cerere de bani din Constantinopol se fixează ca termin din urmã al strîngerii lui: 25 Iulie (n^{le} 1264, 1279, 1283).

Acum vine știrea că puternicii de la Poartã ar fi gata să întărească pe Domn pentru un nou an de cîrmuire — căci se ajunsese la regimul anual — să-i dea *mucarerul*, și să primească mulțămire pentru această binefacere (n° 1284). Mavrocordat socoate pentru aceasta șfertul al patrulea, precum și desetina și goștina, ce sînt a se strînge în August (n^{le} 1290-1). Dar bani îndestulãtori nu iese, și atunci Domnul îndreaptã cãtrã țarã o proclamație de îndreptățire, prin care cautã să împace principiul șferturilor cu cea d'întãiu neaplicare a lor.

El însirã toate cheltuelile neobișnuite ce a avut să ridice: între cele din urmã, 12.500 de lei pentru rãzboiul persan, 10.000 pentru furniturile Constantinoplei și imbielsugatele daruri făcute cu prilejul schimbării — la 7 Aprilie, dupã Hammer — a Marelui-Vizir și a dregãtorilor ce atîrnãu de dînsul. A plătît

astfel în jumătate de an haraciul întreit, iar Turcii l-au socotit numai ca un haraciū și jumătate: a păgubit ast-fel 100.000 de lei¹. O plîngere a țării n'a fost ținută în samă. Atunci s'a chemat Divanul; boierii rutinari au vorbit atunci — doar nu putea să-î atingă atîta pe dînșii, cărora li se cruțau multe! — de văcărit și cuniță; Domnul li-a respins sfaturile, și a aflat soluția, descoperind «greșala», ce făcuse încă de la început, că pornise șferturile de la 1^{iu} Novembre, atunci cînd el fusese numit încă din Septembre st. n.², sau, mai precis, din *ultimele* zile ale lui August st. v. Decî el se crezu în drept a-și socot drepturile fiscale — care, de fapt, începeau din ziua numirii — de la 1^{iu} August. Astfel, un nou șfert porni de la 1^{iu} August 1742, pe cînd, prin plata șfertului al patrulea (cu baniî stea. guluî, — al cincilea) din Iulie, țara putea să se creadă asigurată de plăți tocmai pînă la 1^{iu} Novembre (n° 1305).

Din acest șfert întăiu al anului al doilea se ceru fără zăbavă suma de 60 de parale. Apoi, după cîteva săptămîni — începutul era greu! —, birnicii aflară că șferturile nouă vor fi mai mari decît cele vechi: se vor plăti 120 de parale, rămîind aceiași răsura; pe lîngă aceasta, și holteii fără gospodărie, scutiți pînă atunci, vor da bir, în sumă de 12 parale la șfert, din care însă jumătate, puindu-se la cîsla *căsarilor* (gospodarilor însurați) cădea tot pe umerii lor împovărați (n° 1323). Holteii «cu mame», adecă stăpîni în casa mamelor văduve, rămîneaū să dea tocmai cît birnicii obicinuiți, și aceasta

¹ Ar ieși decî că tributul era atunci numai de 60.000 lei.

² Rapoartele olandese notează trecerea lui din Țara-Românească în Moldova la 16 Septembre (*Doc. Callimachi*, I, p. LV), cele franceze la 10 ale lunii (Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 564, n^o DCCCXVIII; cf. n^o precedent, din care se vede că la 22 August, st. v. Mavrocordat era încă în București); rapoartele venețiene anunță schimbarea la 19 Septembre (*ibid.*, IX¹, p. 683, n^o DCCXCVI: din ele se vede cît a dat Mavrocordat ca să fie strămutat, și nu scos cu totul: 500 de pungî = 250.000 lei). Grigore Ghica a primit vestea maziliei la 13/24 Septembre (Neculce, p. 415). Cum s'a spus, Constantin-Vodă veni însă la Iași, de și va fi fost înștiințat cam la aceeași dată cu Ghica, abia la 1/12 Octombrie: lucrul se explică prin faptul că urmașul său în Țara-Românească, Mihaî Racoviță, din motive pe care nu le cunoaștem (poate nu găsi bani!) intră în Constantinopol abia la 17 Octombrie (Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 565, n^o DCCCXX).

chiar de la noul șfert întâi (n° 1325). Fiindcă oamenii trebuiau să se ascundă și să fugă mai mult decît până acum în fața acestor surprinderi fiscale, zlotașii, cari aveau voie să încaseze la fie-care descoperire enorma sumă de 20 de lei, fură făcuți răspunzători pentru ori-ce birnic fugit, care s'ar ivi totuși la *cercătură* (n° 1324). Adevărta de lipsă a unui birnic nu se mai primi din mîna sătenilor (n° 1360).

Constantin-Vodă își primi mucarorul, și rămase astfel Domn încă pe un an de zile. Pentru acoperirea cheltuielilor neapărate, făcute cu acest prilej, se împrumutără banî, și pentru plata acestor banî se mușcă iarăși un colțișor de principiu. Locuitorii n'aveau nimic de plătit până la 1ⁱⁱ Novembre, dar încă din Octombre se ceru «un țăfert tot pe socoteala țăfertului celui de'ntăi», în sumă de alte 120 de parale. Pentru a îmbuna lumea, se făgăduia însă că șferturile obișnuite 2, 3 și 4 vor fi iarăși numai de o sută de parale, iar pentru holtei de 50 (n^{le} 1413, 1469; dar holtei fără casă proprie fură ridicați până la suma de 20 de parale). Tot atunci se strînse cu asprime vădrăritul și goștina, pentru ca să se îplinească banii, cu cari iarăși Vel Comisul era să plece peste puțin spre nesățiosul Constantinopol (n^{le} 1449, 1462, 1468), și încă și atunci o parte din banî trebui să se trimeată după dînsul (n° 1504). După aceasta, în Decembre, se dădură nouă asigurări că șferturile nu se vor înmulți și nu vor fi crescute, adăugindu-se, ca garanție, că și «stăpîinii» s'au învoit a-și mai înțărca poftele (n° 1517). Din scrisorile trimese pentru aceasta vedem că țeraniî știaă să-și facă socotelile și că se plîngeau amar pentru călcarea frumoasei făgăduieli domnești a celor patru șferturi (pp. 404-5). Șfertul al doilea ar fi trebuit să seculeagă în Novembre, însă poruncile pentru strîngerea lui se dădură abia în a doua jumătate a lunii următoare (n^{le} 1532, 1541, 1549, 1571): încheierea încasărilor se ceru înaintea de sfirșitul lui Ianuar (n° 1579). După aceasta urmă o nouă cercătură (n° 1589). Iar ce a fost mai departe, nu știm, căci Condica se oprește aici.

Pentru cine a urmărit cu luare aminte această expunere, răzimată numai pe documente contemporane, și anume — ceia ce

nu se poate pentru altă vreme — pe *toate* documentele fiscale contemporane, se va încredința de două lucruri: de bunele intenții ale lui Constantin Mavrocordat și de caracterul imposibil al situației sale, care-i impunea să facă, mai mult pentru alții, ceea ce a făcut.

La n° 734. Gligoraș Costachi (Grigore Iⁱⁱ), e, de bună samă, acel fiu «al lui Negel Vel Logofăt» Costachi care a luat pe una din fetele lui Mihaï-Vodă Racoviță. Cealaltă s'a măritat mai târziu cu Scarlat, fiul lui Grigore-Vodă Ghica (*Gen. Cant.*, p. 43). Dusul Comisului Costachi în Țara-Românească, unde domnia tocmai Mihaï-Racoviță, se lămurește deci foarte bine.

La n° 741. Și Ilinca, văduva lui Dumitrașcu Racoviță, se ducea la Mihaï-Vodă, cumnatu-său.

La n° 757. Renii erau ocupați de Turci, cari-l numiau Tomarova.

La n° 786. Aristarch e Hrisoscoleu, fost Comis (Neculce, p. 386), iar acum coleg al lui Ioan Neculce, ca judecător în Iași (*ibid.*, p. 417).

La n° 826. Alexandru Ușerul nu e Amiras; cf. n° 831.

La n° 839. Comisul Gligoraș e Costachi. V. și mai sus.

La n° 867. Pentru negustorul Manole, v. *Doc. Callimachi*, tabla și vol. V, Doc. D-lui Al. Callimachi.

La n° 900. Vel Comisul era (v. Neculce, p. 416) «Chiriță Dracul» (Constantin Suțu; cf. *Doc. Callimachi*, I, p. LXXVI).

La n° 908. Răducanul e, cred, Racoviță, fiul lui Dumitrașcu.

La n° 947. Pentru Comisul Gligoraș, v. mai sus. Cf. și n° 996.

La n° 982. Solomon Botez a fost apoi Vornic de Cîmpulung. V. mai sus, p. 580; cf. și n^{le} 1270, 1363, 1411.

La n° 996. În Țara-Românească, tipografiile din Rîmnic și București urmau tradițiile din sec. al XVII-lea și dădeau tot felul de cărți religioase în românește (*Ist. lit. rom.*, I, pp. 513-19),

pe cînd pe această vreme nu se lucrează, în materie de tipărituri, nimic în Moldova (*ibid.*, pp. 530-1).

La n° 1068. Pentru Andrei Balș, vezi mai sus, p. 559. El era al doilea Spătar. Tatăl său era tot un boierinaș, Vasile Balș, fiu însă al Marelui-Vornic Ionașcu (p. 276, n° 515). Cf. și n° 1343.

La n° 1090. Lămuriri asupra celor «două ceasuri», teren cedat pentru întrebuițarea Tatarilor (ultima întărire a cesiunii se făcu în 1729), v. *Chilia și Cet. Albă*, pp. 248-9. După harta lui Rhigas (un exemplar la Ac. Rom., două la d. Al. Callimachi, unul la mine), hotarul Bugeacului, necuprinzînd și acest teritoriu, era în 1797, la Nord, de spre Ținutul Chișinăului, următorul: el pornia de la Orac-Mîrza, ceva la Apus de obîrșia rîului Valea-Strimbă, unde se întîlnia Ținuturile Fălciu și Chișinău cu Tatarii, trecea spre Răsărit pe la Caracuză, pe supt Farladan, pe la Cara-Mîrza (ce rămînea în Moldova), se ridica spre Nord pînă atingea cursul Bîcului, și urmăria această apă pînă la vărsare. Raialele Ismail, Chilia și Akkerman rămînea deosebite de pămîntul Hanului. Hotarul e, de altfel, cam același în harta lui Cantemir, alipită la *Descriptio Moldaviae*. Cf. *Chilia și Cet.-Albă*, p. 244.

La n° 1106. Pentru Lupu Aga, v. mai jos, p. 590; cf. și n° 1142.

La n° 1130. Pentru Lebădă Armeanul, v. vol. VII, *Doc. Goilav*: d. e. p. 136, n° 49.

La n° 1145. Ioniță Zosin pare să fie Bașotă, asupra căruia v. p. 277.

La n° 1177. Pentru episcopul Proilavului (Brăilei), v. mai sus, pp. 569-70. Nu-î cunoaștem numele.

La n° 1392. «Indirniliu» înseamnă Adrianopolitanul.

La n° 1424. Orumbetoglu era al doilea trib al Bugeacului. Cf. n° 1508.

La n° 1441. Radu e Racoviță; Marele-Vistier, Toader Paladi. Pentru nunta fetei acestuia, v. și mai departe.

